

LBRIS

We know
books

Emil Cernea

LEGEA ȚĂRII

(vechiul drept consuetudinar român)

Universul Juridic

București

-2008-

Cuvânt înainte	11
Introducere	13
Capitolul I	
Tradiții juridice daco-romane	19
<i>Secțiunea I</i>	
<i>Tradiții juridice de la traco-daci (450 –100 î.Hr.)</i>	20
§ 1. Dacii – „cei mai drepti dintre traci”	21
– (<i>diké</i>), dreptate	21
– magia, <i>manties</i> (înțelepții).....	22
§ 2. Norme privitoare la organizarea social-politică.....	23
a) Dava	23
b) Asociația regională a Davelor.....	25
§ 3. Norme privitoare la relațiile de familie.....	27
§ 4. Norme privitoare la proprietate.....	28
§ 5. Norme referitoare la învoieli și diferende.....	29
§ 6. Alte norme.....	31
§ 7. Dreptatea și Dreptul	32
<i>Secțiunea II</i>	
<i>Tradiții juridice din perioada statului dac</i> <i>(sec. I î.Hr. – 112)</i>	34
§ 1. Apariția normelor de Drept public	35
A. Aparatul central de stat.....	35
1. Regalitatea.....	35
2. Marele Preot	36
3. Curtea regală	36
B. Aparatul local	36
– Treburile agricole.....	36
– Paza cetăților	36

§ 2. Legile Belagines.....	37
§ 3. Legea și Dreptatea.....	39
– Lex și Legea ca norma <i>agendi</i> și „drepturile” (<i>diké</i>) pentru fiecare.....	39

Secțiunea III

<i>Tradiții juridice din Dacia romană (112 – 275)</i>	41
§ 1. Tradiții din Dreptul public roman.....	41
§ 2. Tradiții din Dreptul privat roman.....	43

Capitolul II

Formarea Legii țării (sec. III – VI).....

Secțiunea I

<i>Formarea conceptului de țară</i>	48
§ 1. Românizarea organizațiilor locale și asociate.....	48
1. Organizațiile locale.....	48
2. Românizarea asocierilor de organizații locale.....	49
§ 2. Contribuții românești la dezvoltarea formațiunilor tradiționale.....	50
1. Formarea unei conduceri proprii.....	51
2. Unificarea structurii organizațiilor politice.....	52
§ 3. Conceptul românesc de țară.....	53

Secțiunea II

<i>Formarea conceptului de lege</i>	56
§ 1. Românizarea tradițiilor juridice daco-romane.....	56
§ 2. Conceptul românesc de lege.....	57
1. Influența dreptului roman.....	59
2. Influența creștinismului.....	62

Secțiunea III

<i>Caracterizarea Legii țării</i>	64
§ 1. Corelația Lege – Țară.....	64

§ 2. Originea Legii țării.....	65
§ 3. Conținutul.....	66
§ 4. Forma.....	67
§ 5. Potențialul de dezvoltare al Legii țării.....	68

Capitolul III

Dezvoltarea Legii țării (sec. VIII – XIV).....

Secțiunea I

<i>Legea țării și noile transformări social-politice</i>	71
§ 1. Poporul.....	71
§ 2. Așezări social-politice ale poporului român.....	73
§ 3. Noi forme de așezări locale.....	74
§ 4. Noi organizații social-politice.....	75
1. Diversitatea denumirilor acestor organizații (Cnez. Judex. Jupan. Ban. Voievod.).....	75
2. Țările și unitatea lor structurală.....	78

Secțiunea II

<i>Începutul formării ramurilor de drept</i>	79
§ 1. Apariția primelor norme românești de Drept public.....	80
§ 2. Tradiție și înnoiri în Dreptul privat.....	83
1. Norme vechi.....	83
2. Norme noi.....	84
Norme de Drept civil.....	84
Norme de Dreptul familiei.....	85
Norme de Drept penal.....	85
Procedura de judecată.....	86

Secțiunea III

<i>Întemeierea Țării Românești, Moldovei și Ardealului</i>	87
§ 1. În sudul Dunării.....	88
§ 2. Voievodatul Ardealului.....	89
§ 3. Țara Românească (Valahia Mare).....	90

§ 4. Țara Românească a Moldovei (Valahia Mică)	91
§ 5. Trăsăturile caracteristice ale întemeierii	92
1. Întemeierea a fost un proces istoric.....	93
2. Cadrul juridic tradițional.....	94
3. Caracterul național	94
4. Caracterul original.....	95
Concluzii	95

Capitolul IV

Evoluția Legii țării în Principatele române

(Țara Românească și Moldova) (1330 – 1859)	97
--	----

Secțiunea I

Evoluția Legii țării în feudalismul dezvoltat

(sec. XIV – XVIII).....	98
§ 1. Adaptarea Legii țării	98
§ 2. Conținutul Legii țării în feudalismul dezvoltat.....	100
1. Norme care au ținut loc de Constituție.....	100
a) Domnul țării	101
b) Crearea aparatului teritorial de stat al Principatelor.....	102
c) Crearea aparatului central de stat al Principatelor	104
– Dregătorii – delegați ai Domnului	104
– Spusa Domnului – la început a fost cuvântul Domnului de numire a dregătorilor.....	105
– Funcția creează organul	105
2. Norme care au ținut loc de Condiție civilă.....	106
– Proprietatea, obligațiuni și contracte, succesiunea.....	107
3. Norme care au ținut loc de Condiție criminală.....	108
§ 3. Influența pravilelor și a limbii slavone asupra Legii țării	110
a) Pravilele, Dreptatea și Legea	110
b) Influența limbii slave	112

Secțiunea II

<i>Legea țării și începutul modernizării dreptului</i>	114
§ 1. Instituționalizarea normelor de Drept public	114
§ 2. Spiritualizarea Dreptului penal	119
§ 3. Începutul modernizării normelor de Drept civil	121
a) Încercarea de adaptare a Legii țării	121
b) Înlocuirea Legii țării.....	122
c) Dezvoltarea legii scrise	126
1. Hrisoavele legislative.....	126
2. Legi organice.....	126
3. Codurile.....	127
4. De la obiceiul țării la obiceiul pământului	128
5. Contribuția finală a Legii țării la modernizarea dreptului	128
§ 4. Logica tradiției Legii țării	129
Notă bibliografică	131
Indice de nume	137

TRADIȚII JURIDICE DE LA TRACO-DACI (450 – 100 î.Hr.)

Etnic, dacii făceau parte din neamul numeros al tracilor. Istoricii antichității îi prezintă ca pe un popor unitar, având aceleași obiceiuri și aceeași limbă¹, fiind conștienți de identitatea lor etnică, întrucât – după cum menționează Dio Cassius² – ei înșiși se numesc cu un singur nume, acela de Daci, așa cum îi numesc și romanii³. De asemenea, Vasile Pârvan îi socotește pe daci ca pe un popor deplin format⁴.

Teritorial, dacii ocupau o arie ce se întindea de la Nistru și Marea Neagră până la Carpații păduroși și de acolo pe ambele maluri ale Dunării Mijlocii în jos până la munții Haemus (Balcani), având în centrul ei actualul spațiu al României.

Social-politic, la mijlocul mileniului I î.Hr. dacii se aflau în etapa a II-a a epocii fierului, depășesc nivelul celorlalți traci și se afirmă puternic în contactul cu alte popoare. În acest sens Iordanes arată că ei erau superiori barbarilor și aproape egali grecilor (*grecis paene consimiles*)⁵.

¹ Strabo, *Geografia*, III, 4, 17 (C 165), VII, 3, 13 (C 300).

² Dio Cassius, *Istoria romană*, LI, 22, 6.

³ Pliniu cel Bătrân, *Istoria naturală*, IV, 12 (24), 78.

⁴ Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, ediție îngrijită, note, comentarii și postfață de Radu Florescu, Ed. Meridiane, București, 1982, p. 95, 369.

⁵ Iordanes, *Getica*, 23.

§ 1. Dacii – „cei mai dreپți dintre traci”

Dacii sunt caracterizați de către Herodot ca fiind „cei mai dreپți dintre Traci” (δικαιοτάτοι)⁶. Epitetul acesta reprezintă superlativul adjectivului grecesc δικαίος (drept) și a fost folosit de Homer, care numea „cei mai dreپți” pe „oamenii cu deprinderi drepte”⁷, adică având o comportare conformă cu o anumită linie dreaptă, directoare, fără abatere. De la acest adjectiv s-a format substantivul grecesc δική (*diké*), românescul „dreptate”, consacrat la greci de către Homer, dar aplicat de Herodot și Traco-dacilor⁸, ceea ce întărește aprecierea că ei erau aproape egali grecilor.

Termenul „Dreptate” conține totalitatea liniilor directoare de conduită. Căutând să explice mai amănunțit conținutul noțiunii de „Dreptate”, Strabo citează între cauzele deprinderilor drepte: „viața simplă, cumpătarea, fără goana după câștig cu viclesuguri, la care Diodor adaugă traiul modest al Traco-dacilor”⁹.

Strabo laudă simțul de Dreptate al dacilor, care este un aspect al spiritualității lor. Un element de bază al acestei spiritualități este credința dacilor în zei, care influențează modul lor de conduită. Ca orice idee religioasă, credința în zei îmbracă întotdeauna forme istorice¹⁰. Astfel, la daci, credința în zei a evoluat de la politeismul inițial la o ierarhizare a zeilor, la henoteism (gr. *heno* = unul), având un zeu suprem, pe Zamolxe, un stadiu intermediar între politeism și monoteism. Acest zeu suprem dădea normele de conduită și cu el dacii

⁶ Herodot, *Istorie*, IV, 93.

⁷ Strabo, *Geografia*, 4, 3, 7 (C 300).

⁸ Gavril Iosif Chiuzbaian, *La cultura giuridică dei Traci*, în „Noi Tracii”, An XX, nr. 201-202, iulie-august 1991, p. 11 și urm.

⁹ Diodor Siculus, *Biblioteca istorică*, XXI, 12, 5.

¹⁰ Lucian Blaga, *Religie și spirit*, Ed. „Dacia Traiană” S.A., Sibiu, 1942, p. 23.

țineau un contact periodic prin trimiterea unui mesager la fiecare cinci ani, a cărui tradiție s-a păstrat la români prin balada *Miorița*, care este meditația celui trimis în fața sacrificiului ritual¹¹. Un asemenea contact permanent era posibil datorită credinței în nemurire a dacilor. Aceeași evoluție se observă și cu privire la Zamolxe, de la preot la zeu, de la zeu htonian (sub-pământean) la zeu uranian (ceresc)¹².

Analizând concepția dacilor despre Dreptate, I. G. Coman adaugă la cele de mai sus, că la daci Dreptatea era, totodată, practicarea înțelepciunii, care implica – pe lângă modestie, cumpătare și respectarea unor legi bune – posesia unui cerc larg de cunoștințe: astrologie, magie, medicină, fizică, logică, construcție¹³. Cei care posedau asemenea cunoștințe erau atunci „înțelepții” societății (gr. μάγντες = *manties*), numiți la diverse popoare: magi, prooroci, oracole, profeți, demiurghi etc. Ei erau elita societății și cu prestigiul de care se bucurau puteau interveni în viața practică a semenilor lor.

Un alt element al spiritualității dace în strânsă legătură cu credința în zei este și credința lor în magie. După Mircea Eliade, magia este „complexul de credințe”, superstiții, pe care ni-l dezvăluie conștiința primitivă. Este o concretizare a mentalității primitive, care s-a transmis în religiile orientale și în cele greco-romane¹⁴. În sens larg, magia este arta care pretinde a produce prin anumite practici efecte contrare legilor

¹¹ Emil Cernea, *Pledoarie pentru mesagerul geto-dac*, în „Analele Universității București”, Drept, an XLVI, 1997, pp. 9-13.

¹² Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han (Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale)*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 59.

¹³ Ioan G. Coman, *Aspecte ale credinței în nemurire la traco-geto-daci*, în „Noi Tracii”, An XIX, nr. 185, martie 1990, p. 3; V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Ed. Cultura Națională, București, 1926, pp. 156-157, 161.

¹⁴ M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, ed. a II-a, vol. I, Ed. Științifică, București, 1992, p. 89.

naturale. În acest sens, Lucian Blaga distinge o magie de orientare siderală, o magie a numerelor cabalistice, o magie a naturii, o magie religioasă și o magie a sufletului¹⁵. Tuturor acestora le revin anumite practici pentru a afla și stăpâni legile care guvernează lumea, pentru a obține efecte contrare legilor naturii. Aceeași credință era și cu privire la legile zeilor pe care căutau să le influențeze și să le supună voinței lor¹⁶. Magia religioasă, arată Mircea Eliade, nu e creația unei credințe religioase, ci legiferarea unei observații ades repetate – ca și obiceiul – un adevăr obiectiv științific. Ea e premergătoare spiritului științific, prin conștiința cauzalității¹⁷. Legătura dintre magie și spiritualitatea dacă se oglindește și în faptul că însuși Zamolxe s-a ocupat cu magia înainte de a deveni zeu¹⁸.

§ 2. Norme privitoare la organizarea social-politică

Printre cele mai tradiționale norme transmise românilor sunt cele referitoare la organizarea social-politică a Dacilor din perioada celei de a doua jumătăți a mileniului I î.Hr. Ea se prezenta sub două forme: Dava și Regiunea sau Țara (χώρα).

a) Dava

Era o formă de organizare rurală constând din unirea mai multor gospodării familiale care stăpâneau și foloseau în devălmășie un teritoriu ce constituia vatra sa. Documentele

¹⁵ L. Blaga, *Despre gândirea magică*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 47, 167.

¹⁶ M. Eliade, *Arta de a muri*, Ed. Moldova, Iași, 1998, p. 125.

¹⁷ *Ibidem*, p. 126.

¹⁸ Apuleius, *Apologia*, 26.

menționează în acest sens că dacii aveau „toate în comun” (κοινά).¹⁹ Era o asociație de gospodării rurale. Termenii „dava”, „deavalma”, și „vatră” sunt de origine tracă și s-au păstrat în limba română cu sensul lor inițial.

Dava era o comunitate de muncă. Regula esențială a organizării sale era stăpânirea în comun a teritoriului pe care îl muncea. Aceasta crea o solidaritate specifică între membrii comunității, care a înlocuit relațiile de rudenie de sânge ale vechilor ginți. Este o transformare care s-a petrecut în cadrul procesului de teritorializare a vechilor triburi. În noua formă de organizare, teritoriul nu constituie doar un obiect al muncii, ci joacă un rol asemănător teritoriului național al unui stat pentru calitatea de cetățean a locuitorilor săi. Teritoriul comun stabilea apartenența membrilor davei la comunitatea respectivă. Dava era astfel o comunitate teritorială. Ea constituia celula de bază a organizării social-politice a dacilor, care s-a transmis și poporului român.

O altă regulă tradițională a Davei era participarea membrilor săi la conducerea și desfășurarea activităților din cadrul comunității. Este o trăsătură caracteristică a democratismului Davei. Conducerea Davei se realiza prin Adunarea membrilor săi, dar fiecare membru putea fi însărcinat de către Adunare spre a îndeplini anumite sarcini specifice în folos comun. Asemenea sarcini puteau fi revocate oricând de Adunare.

Adunarea exercita un rol important în distribuirea loturilor în folosința fiecărei gospodării familiale, respectând regula egalității în raport cu munca depusă.

O altă trăsătură importantă a comunității de muncă a Davei era posibilitatea membrilor săi de a obține o parte din teritoriul comun în vederea încheierii unei căsătorii și a întemeierii unei

¹⁹ Strabo, *Geografia*, VII, 3, 3 (C 302).

noi gospodării. Această defalcare din teritoriul comun purta numele de „zestre”, termen tradițional de origine tracă, transmis de asemenea și în limba română.²⁰

Această desprindere din teritoriul comun arată superioritatea comunității teritoriale față de cea gentilică, cum era *zadruga* rusă, care nu îngăduia formarea unor proprietăți personale.

Asemenea proprietăți personale se puteau realiza prin muncă proprie de către unii din membrii comunității, cărora Adunarea le repartiza un teren pentru desfășurarea unor activități – altele decât cultura agricolă pe ogoarele obișnuite – cum ar fi: livezi, vii, in și cânepă, zarzavaturi, ateliere meșteșugărești, mori.

Dava reprezintă un sistem de autoadministrație democratic și echitabil.

b) Asociația regională a Davelor (χώρα)

Davele nu trăiau izolate unele de altele. Ele se asociau în formațiuni social-politice mai largi – fără să-și piardă individualitatea – și își păstrau aceleași norme privind autonomia și sistemul democratic al autoadministrării. Noua formă de organizare consta din crearea unei conduceri superioare formată din totalitatea membrilor davelor asociate, întruniți în Adunarea poporului. Aceasta delibera și hotăra în problemele cele mai importante ale comunității, în primul rând, în situațiile de război și pace cu alte popoare. Astfel, în a doua jumătate a mileniului I î.Hr., asemenea asociații regionale aveau în caz de război un conducător militar ales de Adunarea poporului pe durata luptelor. De aceea o atare organizare democratică, având un conducător militar temporar, s-a numit **Democrație militară**. Asemenea situații au fost atacurile

²⁰ Caius Iulius Solinus, *Culegere de fapte memorabile*, 10, 1.